

ŠOLSKA MODA NA FOTOGRAFIJAH ALI SPREMINJANJE OBLAČILNEGA VIDEZA UČITELJEV IN ŠOLSKIH OTROK

mag. MARJETKA BALKOVEC DEBEVEC

V Slovenskem šolskem muzeju smo na mednarodni dan muzejev, 18. maja 2009, odprli razstavo *Šolska moda na fotografijah*. Razstava pomeni prvi korak ali uvod v bolj obširno razstavno predstavitev oblačilnega videza učiteljev in šolskih otrok skozi čas iz različnih in bolj poglobljenih vidikov, ki jo načrtujemo v letu 2010. Razstava *Šolska moda na fotografijah* govori o tem, kako so bili oblečeni šolarji in kako so se oblačili učitelji od konca 19. stoletja do sodobnega časa. Prinaša izbor šolskih fotografij od leta 1880 naprej s posebnim poudarkom na vlogi fotografije kot pomembnega vira (tudi) za proučevanje oblačilnega videza. Razstava hkrati pomeni spodbudo posameznikom, da bi muzeju posredovali fotografije, spomine in oblačila, v katerih so bodisi oni ali pa njihovi predniki "gulili" šolske klopi.

Zakaj smo se v Slovenskem šolskem muzeju odločili za odprte razstave o kulturi oblačenja šolskih otrok in učiteljev? Obravnava te teme nas mika že daljši čas, dodatno pa nas je k njenemu raziskovanju spodbudilo zanimanje

javnosti in raziskovalcev, ki prihajajo v muzej. Tako so vprašanja o oblačilnem videzu učencev in učiteljev v preteklosti pogosta tema osnovnošolskih in srednješolskih raziskovalnih nalog, tudi diplomskih in magistrskih. Po odgovore na tovrstna vprašanja se v zadnjih letih vedno pogosteje na naš naslov obračajo novinarji. Poudarjeno zanimanje javnosti je tako še dodatno pripomoglo k odločitvi, da raziskovanju kulture oblačenja učencev in učiteljev namenimo večjo pozornost.

Spomini na šolo ostajajo še dolgo zatem, ko smo jo nehali obiskovati. Ti so še posebno živi ob šolskih fotografijah, ki obudijo šolski vsakdan, šolske radosti in skrbi. Fotografija ujame droben trenutek in ga shrani za prihodnost. Pogosto se nasmehnemo samemu sebi in svoji podobi na šolski fotografiji. Spomnimo se, kako smo bili oblečeni ... Morda je bila to določena bluza ali jopica, ki smo jo nosili za v šolo, ali tiste nove kavbojke, ki smo jih dobili iz Trsta? Šolska fotografija nam priča, kako ponosno smo jih nosili! Z zanimanjem si ogledujemo tudi druge šolske fotografije. Morda nas posebej pritegnejo šolarji, ki so v šoli nosili črne šolske halje? Ali pa se nasmehnemo ob fotografiji, ko opazujemo, kako je imela v čvrste kitke spletene lase naša babica v deklški obleki iz nekih davnih časov. Pogled nam pritegne tudi šolska fotografija dedka in njegovih sošolcev. Kakšni fantiči so bili v tistih hlačah z naramnicami in vsi bosonogi!

Razstava *Šolska moda na fotografijah* namenja poseben pogled na izbor šolskih fotografij od leta 1880 naprej s slikovitim prikazom oblačilnega videza učencev in učiteljev. Razširjanje fotografiranja in fotografij od zadnje tretjine 19. stoletja naprej nam ponuja izjemno možnost, da s pomočjo slikovnih virov proučujemo preteklost. Razstava želi ob uporabi (tudi) teh virov poudariti, kako pomembna je navedba točnih podatkov, saj le fotografija z ustreznimi podatki lahko predstavlja dober vir vsem, ki jih zanimajo načini oblačenja v preteklosti. Pri interpretiranju fotografije je potrebna previdnost.

So bili dečki in deklince, ki zrejo v nas s katere od starih šolskih fotografij, vedno tako skrbno počesani in lepo urejeni? Ali pa je učitelj nekaj dni prej napovedal, da bo v šolo prišel fotograf? Predstavljamo si lahko, da je bil za šolo to prav poseben dogodek, in morda so se učenke in učenci uredili mnogo bolj skrbno ter oblekli najboljša oblačila. Ne morda. Brez dvoma so se za fotografiranje v šoli izbrano oblekli.

Učitelji in učiteljice so pred sto in več leti predstavljali redke izobražence, zato so imeli v družbi poseben položaj. Ta se je kazal v oblačilnem videzu. Tudi tako so pazili, da ne kvarijo ugleda učiteljskega stanu.

Učitelji so staršem svetovali, naj skrbijo za red in urejenost svojih otrok tako pri obleki kot pri šolskih potrebščinah. To nam potrjuje zapis iz leta 1875: "V sedmem letu pride otrok v šolo. Pervi dan pride v nedeljski suknji, ima nov klobuk in rudeč robec za vratom; danes so ga pripeljali starši vpisat. Komaj pa preteče par dni, mladi šolar ne da se spoznati več. Umazan je in razcapan ..." (LSP Črnomelj, 1875).

Učenke in učenci Ljudske šole pri Sv. Katarini nad Trbovljami (OŠ Čeče) z nadučiteljem Adolfom Pacherjem, okoli leta 1905. (Fotograf: Wincenc Cukjaty, Slovenski šolski muzej, razstavna zbirka, inv. št. 1703.)

Pogled na del razstave Šolska moda na fotografijah.
(Arhiv Slovenskega šolskega muzeja.)

Mnogim šolskim generacijam je dobro poznan verz iz pesmi Prvič v šolo: *“Pa so hlače mi sešili in dobili mi klobuk, staro čitanko kupili, vse za dober prid in uk ...”* (Prvo berilo 1961: 105). Pesnik Tone Pavček je v pesmi posebej poudaril, da so starši mlademu šolarju poleg stare čitanke, ki so mu jo dobili za učenje, za prvi šolski dan dali sešiti tudi hlače in mu kupili klobuk. Pavčkovi verzi potrjujejo raziskovalne ugotovitve, da so bile marsikje na podeželju pred drugo svetovno vojno prve fantovske hlače običajne ob vstopu v šolo.

Raziskave oblačil tako učiteljic in učiteljev kot šolark in šolarjev so bile doslej zastopane v drugih širših raziskavah oblačilne kulture na Slovenskem, najbolj v etnološki vedi, podatke pa najdemo tudi v delih iz tekstilne stroke, modnega oblikovanja in zgodovine.

Oblačilni videz šolarjev se je iz obdobja v obdobje spreminjal. Razlike so bile tudi med mestnimi in vaškimi šolarji, med premožnimi in revnimi. O prav posebnih šolskih uniformah na Slovenskem težko govorimo, temu se najbolj približajo šolske halje za učence, ki so bile v slovenskih šolah najbolj razširjene. Šolske halje so bile najpogosteje črne barve, večinoma so bile “klotaste”, le dekleta iz premožnejših družin so poskušala izstopati z drugačnim materialom – največkrat so bile njihove halje izdelane iz “atlas svile”. Najdlje in najbolj številčno so halje nosili na šolah, ki so do druge svetovne vojne spadale pod Italijo. Tudi po drugi svetovni vojni so šolske halje uvajali predvsem z namenom, da bi tako zakrili socialne razlike.

V obdobju med vojnama so dijaki na nekaterih gimnazijah nosili enotne čepice z označeno številko razreda. Prav tako so predpisana oblačila nosile učenke uršulinskih šol, liceja ter kmetijsko-gospodinjstkih in nekaterih obrtnih šol. Sicer pa so otroci v manjših krajih in na podeželju v šolo prihajali v vsakodnevni oblačilih, do druge vojne pogosto bos.

Od začetka 70. let 20. stoletja so se na prvo mesto najbolj priljubljenih oblačil v šoli uvrstile “kavbojke” – oblačila iz džinsa. Po drugi svetovni vojni je do začetka devetdesetih let postalo značilno slovesno oblačilo za praznične šolske dni “pionirsko oblačilo”: titovka, rdeča ruta, modre hlače ali krilo, bela srajca in bele nogavice.

Največ pozornosti prazničnim oblačilom so učenci (in njihovi starši) namenjali ob slovesu od šole, tako od osnovne šole ob valeti, posebno izrazito pa ob slovesu od srednje šole ob maturi. Tudi na tem področju lahko sledimo zanimivemu razvoju, kar pa smo v Slovenskem šolskem muzeju že izpostavili ob razstavah o maturi.

Zelo raznolik in pester pogled na oblačilno kulturo v šolstvu je gotovo zanimiv za najširšo javnost, saj poleg strokovnega pogleda razstava *Šolska moda na fotografijah* ponuja tudi kanček nostalgije, ki jo pričarajo podobe s starih šolskih fotografij. Predvsem pa ponuja možnost, da ob nadaljnji obravnavi oblačilne kulture otrok svoje ugotovitve združijo in povežejo različne stroke in raziskovalci, tako poleg tekstilne tudi zgodovinarji, etnologi, folkloristi.

Razstava *Šolska moda na fotografijah* je v Slovenskem šolskem muzeju na Plečnikovem trgu 1 v Ljubljani odprta vsak delovnik med 9. in 13. uro, možen je tudi dogovor za ogled izven uradnega časa. Razstava bo odprta predvidoma do junija 2010. Podrobnejše informacije dobite na telefonski številki 01/ 25 13 024 ali 25 13 127 (mag. Marjetka Balkovec Debevec) hkrati pa bomo hvaležni za vse nove podatke, spomine, fotografije ali oblačila, ki bi nam jih želeli posredovati.

LITERATURA:

Balkovec Debevec, Marjetka
2007 *“Pa so hlače mi sešili in kupili mi klobuk ...” V: Obleka po meri človeka: oblačila in obutev v preteklosti: zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov.* Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije. 44–49.

Letno sporočilo ljudske šole Črnomelj za leti 1875.
1875 Letno sporočilo ljudske šole Črnomelj za leti 1875. Črnomelj.

Makarovič, Marija
2007 *Obleka predela človeka: oblačilna kultura v kmečkem okolju na severu in jugovzhodu Štajerske od 18. do 20. stoletja.* Maribor: Litera.

Pavček, Tone
1961 *‘Kako sem prvič v šolo hodil.’ V: Prvo berilo.* Ljubljana: DZS. 105.

Žagar, Janja
1994 *Oblačilna kultura delavcev v Ljubljani med prvo in drugo svetovno vojno.* Ljubljana: Mladika.